TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNING KORPORATIV MOLIYAVIY BOSHQARUV SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Zarifova Aziza
Kimyo international university in Tashkent o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning korxonalar korporativ moliyaviy boshqaruv tizimiga ta’siri tadqiq etilgan. Xorijiy kapitalning korxona moliyaviy strategiyasini shakllantirish, investitsion qarorlar qabul qilish, kapital qiymatini boshqarish, moliyaviy risklarni kamaytirish va korxona qiymatini oshirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Tadqiqotda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish natijasida korxonalarda moliyaviy boshqaruvning xalqaro standartlarga moslashuvi, hisobdorlik va shaffoflikning ortishi hamda moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligining yaxshilanishi mumkinligi asoslangan. Shu bilan birga, xorijiy kapitaldan foydalanishda valyuta, foiz stavkasi, bozor va institutsional risklarni hisobga olish zarurligi ko‘rsatib berilgan. Maqolada xorijiy investitsiyalarning korporativ moliyaviy samaradorlikka ta’sirini baholash uchun amaliy ko‘rsatkichlar tizimi taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: *xorijiy investitsiyalar, korporativ moliya, moliyaviy boshqaruv, kapital qiymati, investitsion qarorlar, moliyaviy risk, korxona qiymati, rentabellik, moliyaviy barqarorlik.*

Kirish

Bugungi iqtisodiy sharoitda korxonalar faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishga bog‘liq. Ichki moliyalashtirish manbalari cheklangan sharoitda korxonalar qo‘shimcha kapital jalb qilish orqali ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va yangi bozorlarga chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu nuqtayi nazardan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar korxonalar uchun nafaqat qo‘shimcha moliyaviy mablag‘, balki boshqaruv tajribasi va zamonaviy biznes texnologiyalarini olib kiruvchi muhim manba hisoblanadi.

Xorijiy investor korxonaga kapital kiritish bilan bir qatorda uning strategik va moliyaviy qarorlarida ishtirok etishi mumkin. Natijada korxonada moliyaviy rejalashtirish, budjetlashtirish, investitsiya loyihalarini baholash va risklarni boshqarish mexanizmlarining rivojlanishiga sharoit yaratiladi.

1. Korporativ moliyaviy boshqaruvda xorijiy kapitalning o‘rni

Korporativ moliyaviy boshqaruvning asosiy vazifasi mavjud moliyaviy resurslarni korxona strategik maqsadlariga muvofiq taqsimlashdan iborat. Bunda moliyaviy

menejerlar uchta asosiy masalaga e’tibor qaratadilar: investitsion qarorlar, moliyalashtirish qarorlari va foydani taqsimlash qarorlari.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar ushbu uchala yo‘nalishga ham ta’sir qilishi mumkin.

Birinchidan, xorijiy kapital yangi investitsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatini yaratadi. Korxona yangi ishlab chiqarish liniyalarini tashkil etishi, texnologik uskunalarni yangilashi yoki faoliyat geografiyasini kengaytirishi mumkin.

Ikkinchidan, xorijiy investitsiyalar korxonaning moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qiladi. Natijada faqat bank kreditlariga yoki korxonaning ichki mablag‘lariga bog‘liqlik kamayishi mumkin.

Uchinchidan, xorijiy investorlarning korporativ boshqaruvdagi ishtiroki moliyaviy nazorat va hisobdorlik mexanizmlarining takomillashishiga olib kelishi mumkin.

2. Xorijiy investitsiyalarning moliyaviy qarorlar qabul qilishga ta’siri

Korporativ moliyaviy boshqaruvda eng muhim vazifalardan biri kapitalni qayerga va qanday shartlarda yo‘naltirishni aniqlashdir. Xorijiy investitsiyalar mavjud bo‘lgan sharoitda ushbu qarorlar ko‘pincha xalqaro investorlarning talab va standartlari bilan ham bog‘liq bo‘ladi.

Masalan, investor korxonadan investitsion loyihalarning kutilayotgan pul oqimlari, rentabellik darajasi va risklarini aniq baholashni talab qilishi mumkin. Bu esa korxonada moliyaviy tahlil sifatini oshiradi.

Investitsion loyihalarni baholashda quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin:

sof joriy qiymat — NPV;

ichki daromadlilik normasi — IRR;

investitsiyalarni qoplash muddati — Payback Period;

rentabellik indeksi — PI.

NPV ko‘rsatkichi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$\mathbf{NPV = \Sigma\ CF_t / (1+r)^t - I_0}$$

Bu yerda $\mathbf{CF_t}$ — t-davrdagi pul oqimi, **r** — diskont stavkasi, $\mathbf{I_0}$ — boshlang‘ich investitsiya miqdori.

Mazkur usullardan foydalanish xorijiy investitsiyalar hisobidan amalga oshiriladigan loyihalarning moliyaviy samaradorligini oldindan baholash imkonini beradi.

3. Xorijiy investitsiyalar va korxona kapital qiymati

Korporativ moliyaviy boshqaruvda kapital qiymati muhim ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi. Korxona o‘z faoliyatini moliyalashtirish uchun aksiyadorlik kapitali, bank kreditlari va boshqa moliyalashtirish manbalaridan foydalanadi.

Xorijiy investitsiyalarning kirib kelishi kapital tuzilmasining o‘zgarishiga olib kelishi mumkin. Agar xorijiy investor uzoq muddatli kapital taqdim etsa, korxonaning qisqa muddatli qarz mablag‘lariga bo‘lgan ehtiyoji kamayishi mumkin.

Kapital qiymatini baholashda **WACC — kapitalning o‘rtacha tortilgan qiymati** ko‘rsatkichi muhim ahamiyatga ega:

WACC = E/V × Re + D/V × Rd × (1-T)

Bu yerda:

E — xususiy kapital qiymati;

D — qarz kapitali qiymati;

V — jami kapital;

Re — xususiy kapital qiymati;

Rd — qarz kapitalining qiymati;

T — foyda solig‘i stavkasi.

Korxonaning kapital qiymatini maqbul darajada boshqarish investitsion loyihalarning samaradorligini oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

4. Xorijiy investitsiyalar va moliyaviy risklarni boshqarish

Xorijiy kapitalning afzalliklari bilan bir qatorda turli moliyaviy risklar ham mavjud. Xususan, xorijiy investorlar bilan ishlaydigan korxonalar valyuta kursining o‘zgarishi, foiz stavkalarining o‘zgarishi va xalqaro bozor kon’yunkturasidagi o‘zgarishlarga duch kelishi mumkin.

Valyuta risklari, ayniqsa, xorijiy valyutada qarzdorlik yoki xorijiy valyutadagi daromadlar mavjud bo‘lgan korxonalar uchun muhim hisoblanadi.

Bunday sharoitda korxonalar:

valyuta tushumlari va xarajatlarini muvofiqlashtirish;

moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish;

uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish;

stress-testlardan foydalanish;

risklarni muntazam monitoring qilish

kabi mexanizmlardan foydalanishi mumkin.

Demak, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning o‘zi yetarli emas. U bilan bog‘liq moliyaviy risklarni professional boshqarish ham korporativ moliyaviy boshqaruv samaradorligining muhim qismi hisoblanadi.

5. Korporativ boshqaruv va moliyaviy shaffoflik

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning muhim jihatlaridan biri investorlarning korporativ boshqaruv tizimiga ta’siridir.

Xorijiy investorlar odatda korxona faoliyati to‘g‘risida aniq va ishonchli moliyaviy axborot olishga ehtiyoj sezadi. Shu sababli moliyaviy hisobotlarning sifati, ichki nazorat, audit va axborot shaffofligiga bo‘lgan talab ortishi mumkin.

Moliyaviy shaffoflikning yaxshilanishi quyidagi natijalarga olib kelishi mumkin:

menejment faoliyatini nazorat qilish imkoniyatining oshishi;

moliyaviy xatolarni aniqlash va oldini olish;

investorlar ishonchining mustahkamlanishi;

kapital jalb qilish imkoniyatlarining kengayishi;

moliyaviy qarorlarning asoslanganlik darajasining oshishi.

Shu jihatdan xorijiy investitsiyalarni korxonaga faqat moliyaviy resurs sifatida emas, balki korporativ boshqaruv sifatini oshiruvchi omil sifatida ham baholash mumkin.

6. Moliyaviy samaradorlikni baholash metodikasi

Xorijiy investitsiyalarning korporativ moliyaviy boshqaruvga ta’sirini baholashda bir nechta ko‘rsatkichlarni birgalikda qo‘llash maqsadga muvofiq.

Ko‘rsatkich	Hisoblash usuli	Baholash yo‘nalishi
ROA	Sof foyda / Jami aktivlar	Aktivlardan foydalanish samaradorligi
ROE	Sof foyda / Xususiy kapital	Aksiyadorlik kapitali samaradorligi
Sof foyda marjasi	Sof foyda / Tushum	Sotuvlar rentabelligi
Debt/Equity	Qarz / Xususiy kapital	Moliyaviy leverage
Current Ratio	Joriy aktivlar / Joriy majburiyatlar	Likvidlik
ROI	Investitsiya daromadi / Investitsiya	Investitsiya samaradorligi

Mazkur ko‘rsatkichlarni xorijiy investitsiyalar jalb qilinishidan oldingi va keyingi davrlar bo‘yicha taqqoslash korxonaning moliyaviy holatidagi o‘zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalar hajmi bilan korxonaning rentabellik ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik korrelyatsion va regressiya tahlili yordamida o‘rganilishi mumkin.

7. O‘zbekiston korxonalarida xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish

O‘zbekistonda xorijiy kapitalni jalb qilish bilan bir qatorda, undan foydalanish samaradorligini oshirish masalasi ham muhimdir. Chunki investitsiyaning iqtisodiy natijasi faqat uning hajmi bilan emas, balki korxona tomonidan qanday boshqarilgani bilan ham belgilanadi.

Korxonalarda xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim:

Har bir yirik investitsion loyihani moliyaviy-iqtisodiy jihatdan chuqur baholash.

Investitsiya loyihalarining NPV va IRR ko‘rsatkichlarini hisoblash.

Kapital tuzilmasini optimal shakllantirish.

Valyuta va foiz risklarini boshqarish tizimini takomillashtirish.

Moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish.

Ichki audit va moliyaviy nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.

Xorijiy investorlar bilan uzoq muddatli moliyaviy strategiyani ishlab chiqish.

Investitsiyalarning korxona qiymatiga ta’sirini muntazam monitoring qilish.

Xulosa

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar korporativ moliyaviy boshqaruv tizimiga ko‘p yo‘nalishli ta’sir ko‘rsatadi. Ular korxonalarning moliyaviy resurslarini kengaytirish bilan birga, investitsion qarorlar sifatini oshirish, kapital tuzilmasini takomillashtirish va korporativ boshqaruvning zamonaviy mexanizmlarini joriy etishga yordam berishi mumkin.

Xorijiy kapitalning samaradorligini baholashda faqat jalb qilingan investitsiyalar hajmiga e’tibor qaratish yetarli emas. Investitsiyalarning korxona rentabelligi, pul oqimlari, kapital qiymati, moliyaviy barqarorligi va korxona qiymatiga ta’sirini kompleks ravishda o‘rganish zarur.

Shuningdek, xorijiy investitsiyalar bilan bog‘liq valyuta, foiz va bozor risklarini samarali boshqarish korporativ moliyaviy boshqaruvning muhim sharti hisoblanadi. Shu sababli korxonalar xorijiy kapitalni jalb qilish jarayonini moliyaviy rejalashtirish, investitsion tahlil va risklarni boshqarish tizimlari bilan uzviy bog‘liq holda tashkil etishi maqsadga muvofiq.

Natijada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalardan oqilona foydalanish korxonaning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, boshqaruv sifatini takomillashtirish va uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Brealey R.A., Myers S.C., Allen F. *Principles of Corporate Finance*.

2.Ross S.A., Westerfield R.W., Jordan B.D. *Fundamentals of Corporate Finance*.

3.Damodaran A. *Applied Corporate Finance*.

4.UNCTAD. *World Investment Report*.

5.OECD. *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*.

6.World Bank. *World Development Indicators*.

7.International Monetary Fund.

8.*Balance of Payments and International Investment Position Manual*.

9.O‘zbekiston Respublikasining investitsiya faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlari.

10.O‘zbekiston Respublikasining korporativ boshqaruv va moliyaviy hisobotga oid me’yoriy hujjatlari.

11.Korporativ moliya va investitsiyalarni boshqarish bo‘yicha zamonaviy ilmiy adabiyotlar.